

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Чміль Ірини Ігорівни
«Становлення, функціонування і трансформація
суспільно-політичних рухів у політичні партії
(на прикладі країн Центрально-Східної Європи)»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук
за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Актуальність обраної теми.

Актуальність теми дисертаційного дослідження та його наукове значення обумовлюється важливою роллю суспільно-політичних рухів у демократизаційних процесах, зокрема в країнах ЦСЄ, та необхідністю осмислення проблеми з позицій сучасної політичної науки. Встановлення закономірностей трансформації суспільно-політичних рухів у політичні партії в країнах ЦСЄ, виокремлення моделей розвитку транзитних рухів, систематизація досліджень даної проблематики можуть суттєво збагатити теорію політичного процесу.

Підкреслюючи інструментально-практичний потенціал дослідження, варто погодитися з дисертанткою в тому, що аналіз специфіки діяльності суспільно-політичних рухів у країнах ЦСЄ «дає можливість виокремити можливі сценарії розвитку подій в інших країнах, які стають на шлях демократизації» (с. 6).

Ключові питання, що виникають у процесі вивчення проблеми трансформації суспільно-політичних рухів у політичні партії, як в загальнотеоретичному, так і емпіричному вимірі, – це передумови та чинники трансформації, етапи цього процесу та його наслідки. Вивчення цих та інших аспектів розвитку суспільно-політичних рухів безперечно потребує відповідного теоретико-методологічного інструментарію, що також знаходить своє належне обґрунтування в дисертаційній роботі Ірини Ігорівни Чміль. Безумовно, такі комплексні компаративістські розвідки, що базуються на об'ємному фактологічному матеріалі, можна тільки вітати.

Ступінь обґрунтованості, достовірність і новизна наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації.

Аналіз змісту дисертації дозволяє стверджувати, що у вступі коректно визначено об'єкт і предмет дослідження, а обширний спектр завдань підпорядкований послідовному досягненню мети дослідження. Реалізуючи поставлені завдання, автор сформулював низку теоретичних положень і висновків, які визначають наукову новизну дисертаційної роботи. Зокрема, введено поняття «транзитного руху», визначено передумови формування транзитних рухів у країнах ЦСЄ, виокремлено моделі їх розвитку, з'ясовано причини криз суспільно-політичних рухів, чинники їх інституціоналізації та подальшої трансформації у політичні партії.

Структурування дисертації дозволяє забезпечити відповідність із завданнями дослідження, продемонструвати взаємозв'язок його окремих елементів, відобразити внутрішню компонованість наукової проблеми в цілому.

Ступінь розробки проблеми в зарубіжній і вітчизняній науці знаходить своє відображення у першому розділі роботи. Попри обсягову стислість розділу, автор демонструє здатність аналітичного та системного бачення історіографії проблеми, комбінуючи персоніфікований і проблемно-тематичний підходи в узагальненні та групуванні наукових праць.

У другому розділі зосереджено увагу на теоретико-методологічних засадах дослідження суспільно-політичних рухів і політичних партій. Дисертантка докладно проаналізувала концептуальні напрямки в рамках трьох основних парадигм суспільно-політичних рухів (колективної поведінки, мобілізації ресурсів і нових суспільних рухів), цілком виправдано пов'язуючи їх з історичними змінами та етапами розвитку суспільства.

На основі аналізу значної кількості дефініцій і характеристик суспільно-політичних рухів автор виокремлює їх універсальні індикатори, що відрізняють суспільно-політичні рухи від інших видів асоціацій (с. 38-39), тим самим чітко викристалізовуючи об'єкт дослідження.

У підрозділі 2.2 досить детально розглянуто класичні типології політичних партій і класифікації в країнах ЦСЄ, водночас стосовно партійних систем дисертантка обмежилася тільки добре відомими підходами М. Дюверже та Дж. Сарторі.

Третій розділ присвячений дослідженню діяльності суспільно-політичних рухів у країнах Центрально-Східної Європи. У якості методологічної призми аналізу транзитних рухів автор пропонує комплекс спільних індикаторів (с. 76-77). При цьому застосовується цікавий підхід до викладу матеріалу – на початку розділу дедуктивно подається узагальнююча характеристика індикаторів транзитивних рухів у регіональному контексті, а далі в підрозділах простежуються їх особливості в окремих країнах. Власні судження І. І. Чміль підкріплює багатим фактичним матеріалом.

Позитивним є врахування впливу міжнародної складової на розвиток суспільно-політичних рухів у країнах ЦСЄ, при чому, поряд з політикою ЄС, автор наводить факти фінансової підтримки США та допомоги різного роду міжнародних організацій. Слушною є думка дисертантки, що зовнішній вплив пришвидшив процес формування транзитних рухів і дав певний план дій, напрямок, стратегію для країн, які цього потребували (с. 139).

У четвертому розділі з логічною послідовністю автор здійснює аналіз причин трансформації суспільно-політичних рухів, визначає основні чинники перетворення рухів у політичні партії та описує наслідки їх трансформації в країнах ЦСЄ. Аналізуючи кризовий етап розвитку суспільно-політичних рухів, дисертантка акцентує увагу на внутрішніх суперечностях і протиріччях між їх лідерами, які не завжди могли пройти випробовування владою. Автор проводить пряму залежність між кількістю політичних партій, утворених із транзитних рухів, та особливостями їх соціального складу, здатністю керівництва рухів до прийняття компромісних рішень.

Порівняльний аналіз характеристик суспільно-політичних рухів у країнах ЦСЄ дозволив відстежити їх спільні та відмінні риси, які систематизовано в рамках шести моделей (с. 192-194). Виокремлення цих

моделей, які відображають як національні відмінності, так і регіональні характеристики транзитних рухів, дозволило автору констатувати умовність загального центрально-східноєвропейського сценарію розвитку подій (с. 194).

Дисертаційне дослідження узагальнюють ґрунтовні висновки, які співвідносяться з поставленими завданнями та відображають основні результати, отримані в дисертаційній роботі.

Наукове та практичне значення результатів і висновків дисертації, рекомендації щодо їх використання.

Наукова значимість результатів дисертаційної роботи І. І. Чміль підтверджується можливістю їх використання в подальших дослідженнях трансформації політичних систем країн ЦСЄ. Матеріали дисертації можуть бути застосовані у викладацькій практиці, зокрема доповнити зміст навчальних курсів із теорії політики, порівняльної політології, партології, політичної регіоналістики, країнознавства. Висновки та рекомендації наукового дослідження можуть стати в нагоді аналітикам, політтехнологам, політичним діячам у розумінні специфіки функціонування суспільно-політичних рухів і партій в умовах транзитивного суспільства, у пошуку відповідних цим процесам управлінсько-організаційних рішень.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження в опублікованих працях.

Головні положення і результати дисертаційного дослідження І. І. Чміль доведені до відома наукової спільноти, що підтверджується їх публікацією у фахових виданнях та апробацією на наукових заходах. Зокрема, за темою дослідження автором одноосібно підготовлено п'ять публікацій у фахових наукових виданнях з політичних наук, дві з яких – у періодичних виданнях іноземних держав. Апробація результатів дисертаційного дослідження відбувалася у процесі обговорення і виступів на міжнародних, всеукраїнських і звітних наукових конференціях Львівського національного університету імені Івана Франка.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

За своїм змістом, структурою, обсягом і оформленням дисертація І. І. Чміль відповідає встановленим правилам і вимогам, а також паспорту обраної спеціальності (23.00.02 – політичні інститути та процеси). Текст автореферату дозволяє отримати повне уявлення про головні положення дисертації, її структуру, наукову новизну та висновки дослідження. Дисертаційна робота і автореферат відповідають вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р.

Зауваження до змісту наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації.

Позитивно оцінюючи рецензовану дисертаційну роботу, дозволимо собі висловити деякі зауваження та побажання:

1. Окреслюючи теоретико-методологічні засади дослідження, автор здебільшого концентрується на класичних підходах до вивчення політичних партій і партійних систем, які добре розроблені й апробовані в політичній науці. При цьому, дисертантка слушно зауважує, що «деякі дослідники наголошували на формуванні в країнах ЦСЄ «непартійних систем», «підкреслювали недоречність описувати нові партії «з погляду типових західних критеріїв» (с. 61), або констатували, що «опис політичних партій в постсоціалістичних країнах ЦСЄ перебуває поза класичними схемами типології» (с. 63). У даному контексті рекомендуємо в подальшому звернути увагу на відносно нові концептуальні підходи, зокрема і вчених з тих країн, які включені у сферу даного дослідження (напр. в Чехії – М. Новак, П. Фіала, в Словаччині – Г. Месежніков, М. Рибар).

2. Не применшуючи проблемність т.зв. «словацького питання» в федеративній ЧССР, складно погодитися з твердженнями стосовно того, що «основною метою ГПН було досягнення автономії Словаччини в складі Чехословаччини» (с. 193), або ГПН «спрямовувалася першочергово на

політичний сепаратизм і лише потім на заміну політичного режиму», а також наголошувала «на необхідності незалежності Словаччини» (с. 112). Виходячи з положень програматики руху, реформування формально існуючого федеративного устрою Чехословаччини було тільки одним із завдань, що ставила ГПН у ході «оксамитової революції» і демократичних перетворень у 1989-1990 рр.

Також у контексті словацької проблематики зауважимо на необхідності відкоригувати формулювання «Словацька національна партія як партія угорської меншини» (с. 61), оскільки СНП виступає активним захисником національної ідентичності не угорців, а словаків.

3. У дисертації автор детально аналізує концептуальні підходи Г. Блумера, Є. Вятра, Р. Хоппера до виокремлення стадій трансформації суспільно-політичних рухів (с. 50-52) і наголошує, що, не зважаючи на наявність певних особливостей транзитних рухів, «всі вони проходять певні етапи розвитку, що завершується занепадом руху або його трансформацією у політичну партію/політичні партії» (с. 74). Також на рівні мети фіксується необхідність «визначення сутності суспільно-політичних рухів на різних етапах діяльності» (с. 8). Однак, з тексту роботи не зовсім зрозуміло, якого підходу дотримується автор, які конкретно етапи розвитку суспільно-політичних рухів у країнах ЦСЄ виокремлює у підсумку.

4. Аналізуючи наслідки трансформації транзитних рухів у політичні партії в країнах ЦСЄ, автор обмежується стислим описом політичної долі створених партій, фіксацією їх результатів на парламентських виборах. На наш погляд, варто було б дещо глибше проаналізувати партійно-політичний результат трансформації, а саме: як новоутворені партії вплинули на становлення партійних систем та їх конфігурацію у визначених країнах.

Наведені вище зауваження не знижують наукової цінності дисертаційної роботи, а побажання мають здебільшого рекомендаційний характер і не впливають на загальний позитивний висновок.

Загальний висновок.

Усе викладене дозволяє зробити висновок про те, що запропонована до розгляду дисертація І. І. Чміль має безперечну наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, є завершеним і самостійно виконаним дослідженням, яке повною мірою демонструє професійно-наукову зрілість і методологічну грамотність автора.

Дисертаційна робота «Становлення, функціонування і трансформація суспільно-політичних рухів у політичні партії (на прикладі країн Центрально-Східної Європи)» виконана на належному науковому рівні, відповідає кваліфікаційним вимогам до такого роду досліджень, а її автор, Чміль Ірина Ігорівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент:

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології і
державного управління
факультету суспільних наук
ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»

Ключкович А. Ю.

м. Ужгород, 12.09.2016

Підпис доц. Ключковича А. Ю. засвідчую

Вчений секретар університету

Мельник О. О.